

تِلَاوَت، واژه و اصطلاحی قرآنی. تلاوت، یکی از صورتهای مصدری ریشه ت - ل - و و به معنای خواندن است (بیهقی، ج ۱، ص ۹۹). به نوشته ابن فارس (ذیل «تلو») این ریشه یک معنا بیش ندارد و آن در پی آمدن (اِتِّبَاع، اَتَّبَعَ) است و چون در خواندن قرآن آیات در پی یکدیگر می‌آیند، به آن «تِلَاوَةُ الْقُرْآن» گفته شده است. راغب اصفهانی (ذیل «تلی») نیز همین معنا را برای ریشه مذکور بیان کرده و گفته است به خواندن قرآن و اندیشیدن در معانی آن تلاوت می‌گویند. وی همچنین اشاره کرده که واژه تِلَاوَت فقط به خواندن کتابهای آسمانی اختصاص دارد، بر خلاف قرائت که کاربرد آن عام است، اما به نوشته ابن منظور (ذیل «تلا») برخی کاربرد تلاوت را نیز عام می‌دانند. مفسران نیز تلاوت را به معنای خواندن و بر گرفته از معنای اصلی آن (در پی آمدن) دانسته‌اند. از جمله، به نوشته طوسی و طبرسی (ذیل بقره: ۴۴) و طباطبائی (ج ۵، ص ۲۹۸) خواندن (قرائت) را از آنرو تلاوت می‌گویند که حروف از پی یکدیگر می‌آیند (قس طوسی، ذیل بقره: ۱۲۱). توضیح بعدی طوسی و طبرسی (همانجاها) نیز در خور توجه است: عمل خواندن را تلاوت می‌گویند چون حروف در پی یکدیگر ادا می‌شوند و به آن قرائت می‌گویند از آنرو که حروف در یک جا جمع می‌شوند (اصل معنای ق - ر - ء جمع شدن است).

لفظ تلاوت فقط یک بار در قرآن کریم (رجوع کنید به بقره: ۱۲۱) آمده، اما مشتقات آن بیش از پنجاه بار به کار رفته است (رجوع کنید به عبدالباقی، ذیل «تلا»). فرق معنایی تلاوت و قرائت این است که قرائت به معنای خواندن و غالباً خواندن صورت ظاهر آیات است، اما تلاوت هم خواندن صورت ظاهر آیات است و هم در موردی به کار می‌رود که شخص ضمن خواندن کلام الهی، به معانی و مفاهیم و مصادیق و اوامر و نواهی نیز توجه دارد، چنانکه گویی آیات در همان لحظه بر او نازل می‌شوند (رجوع کنید به الموسوعة الفقهیة، ج ۱۳، ص ۲۵۰-۲۶۰).

در قرآن تلاوت و مشتقات آن عموماً برای خواندن مطالبی به کار رفته که پیروی از مضامین آنها ضروری است (راغب اصفهانی، همانجا). تلاوت قرآن دارای مراتبی است که بالاترین آنها حق تلاوت آن است (رجوع کنید به بقره: ۱۲۱؛ نهج البلاغه، خطبه ۱۱۰؛ علی بن حسین (ع)، ص ۴۵۸، دعای ۴۷). در معنای حق تلاوت اختلاف نظر وجود دارد؛ برخی آن را خواندن یا پیروی کردن با خضوع و خشوع و

صفای اعتقاد و بدون تغییر و تحریف قرآن دانسته‌اند. کلبی آن را درنگ کردن به هنگام ذکر جنت و نار و طلب بهشت از خدا و پناه بردن به او از شرّ جهنم، بیان کرده است. بعضی نیز حق تلاوت را ترتیل* الفاظ قرآن و فهم معانی آن و تدبر در آن یا عمل کردن به محکّمات قرآن و ایمان آوردن به متشابهات آن ذکر کرده‌اند (رجوع کنید به سیوطی، ج ۱، ص ۱۱۱؛ کاشانی، ج ۱، ص ۲۹۰). بنا بر روایاتی از پیامبر اکرم و امام علی و امام صادق علیهم السلام، حق تلاوت مرتبه‌ای است که تلاوت کننده قرآن، آن را با فهم و تدبر بخواند و به دستورهای آن به گونه‌ای شایسته عمل کند (رجوع کنید به نهج البلاغه، خطبه ۱۸۲؛ ورام، ج ۲، ص ۲۳۶؛ سیوطی، همانجا). ابن عباس، ابن مسعود، مجاهد بن جبر و حسن بصری، تلاوت را پیروی کامل از قرآن، عمل به حلال و پرهیز از حرام آن، تفسیر کرده‌اند (طوسی، ج ۱، ص ۴۴۱؛ طبرسی، ج ۱، ص ۱۹۸؛ ابوالفتوح رازی، ج ۲، ص ۱۳۵). در قرآن بر فضیلت تلاوت قرآن تأکید شده است، از جمله در آیه ۲۹ سوره فاطر آمده است که تلاوت صحیح و حقیقی قرآن، تجارتی بدون زیان است.

در بسیاری از احادیث پیامبر اکرم و ائمه اطهار بر تلاوت قرآن تأکید شده است. در حدیثی نبوی آمده است که تلاوت قرآن، نور و مایه برکت و وسعت روزی است (کلینی، ج ۲، ص ۶۱۰). در سفارشهای پیامبر اکرم به علی علیه السلام بر تلاوت قرآن، در هر حال، تأکید گردیده (ابن بابویه، ج ۴، ص ۱۸۸) و در خطبه ۱۱۰ نهج البلاغه به نیکو تلاوت کردن قرآن توصیه شده است.

در برخی آیات قرآن و در بسیاری از احادیث، برای تلاوت و قرائت کلام خدا آدابی ذکر شده است که اجمالاً به آداب ظاهری و باطنی تقسیم می‌شوند (الموسوعة الفقهيّة، ج ۱۳، ص ۲۵۲-۲۵۳، ۲۵۵-۲۵۶). برخی از آداب ظاهری عبارت‌اند از: گرفتن وضو و شستن دهان پیش از تلاوت (مجلسی، ج ۸۹، ص ۲۱۳) و پناه بردن به خدا (نحل : ۹۸)، تلاوت با صوت نیکو و دوری از لحن اهل فسق (کلینی، ج ۲، ص ۶۱۶؛ مجلسی، ج ۸۹، ص ۱۹۰-۱۹۵)، خواندن با حزن (کلینی، ج ۲، ص ۶۱۴)، گوش فرا دادن و سکوت کردن در هنگامی که قرآن تلاوت می‌شود (اعراف : ۲۰۴)، مراعات حرمت مصحف و مداومت بر تلاوت (کلینی، همانجا)، و قرائت به ترتیل (مزمل : ۴؛ حویزی، ج ۴، ص ۱۵). همچنین یکی از مهمترین مسائل مرتبط با تلاوت، فن تلفظ صحیح حروف و اصوات قرآن با رعایت

لهجه فصیح عربی است که به آن تجوید عملی گفته می‌شود (رجوع کنید به تجوید*).

برخی آداب باطنی نیز عبارت‌اند از: اخلاص و دوری از ریا (مجلسی، ج ۸۹، ص ۱۸۴)، خشوع (حدید: ۱۶؛ مجلسی، ج ۸۹، ص ۲۱۰)، تدبیر در هنگام خواندن آیات (ص: ۲۹؛ محمد: ۲۴؛ مجلسی، ج ۸۹، ص ۲۱۱) و عمل به احکام و مراعات حدود الهی (نهج البلاغه، خطبه ۱۸۲؛ مجلسی، ج ۸۹، ص ۱۸۵).

در باره تلاوت قرآن و آداب و فضائل آن کتابهای متعددی به زبانهای مختلف از جمله عربی و فارسی تألیف شده است (برای نمونه رجوع کنید به بکائی، ج ۱، ص ۴-۶، ج ۴، ص ۱۲۷۵-۱۲۷۶، ۱۳۸۶، ۱۴۵۴، ج ۷، ص ۲۸۵۸-۲۸۵۹).

منابع: علاوه بر قرآن؛ ابن بابویه، کتاب من لایحضره الفقیه، چاپ علی اکبر غفاری، قم ۱۴۰۴؛ ابن فارس؛ ابن منظور؛ ابوالفتوح رازی، روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، چاپ محمدجعفر یاحقی و محمد مهدی ناصح، مشهد ۱۳۶۵-۱۳۷۶ ش؛ محمدحسن بکائی، کتابنامه بزرگ قرآن کریم، تهران ۱۳۷۴ ش؛ احمدبن علی بیهقی، تاج المصادر، چاپ هادی عالم زاده، تهران ۱۳۶۶-۱۳۷۵ ش؛ عبدعلی بن جمعه حویزی، کتاب تفسیر نورالثقلین، چاپ هاشم رسولی محلاتی، قم ۱۳۸۳-۱۳۸۵؛ حسین بن محمد راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، چاپ محمد سیدکیلانی، تهران، ۱۳۳۲ ش؛ سیوطی؛ طباطبائی؛ طبرسی؛ طوسی؛ محمدفؤاد عبدالباقی، المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم، قاهره ۱۳۶۴، چاپ افست تهران، ۱۳۹۷؛ علی بن ابی طالب(ع)، امام اول، نهج البلاغه، چاپ صبحی صالح، بیروت ۱۳۸۷/۱۹۶۷؛ علی بن حسین(ع)، امام چهارم، الصحيفة السجادية، چاپ محمدجواد حسینی جلالی، قم ۱۳۸۰ ش؛ فتح الله بن شکرالله کاشانی، منهج الصادقین، چاپ علی اکبر غفاری، تهران، ۱۳۸۵؛ کلینی؛ مجلسی؛ الموسوعة الفقهيّة، ج ۱۳، کویت: وزارة الاوقاف والشئون الاسلامية، ۱۹۸۸/۱۴۰۸؛ مسعودبن عیسی ورام، تنبیه الخواطر و نزهة النواظر المعروف بمجموعة ورام، چاپ علی اصغر حامد، تهران، ۱۳۷۶.